

КОГНІТИВНО-ПОРІВНЯЛЬНИЙ ПОГЛЯД НА ЕТИМОЛОГІЮ РЕФЛЕКСІВ ПЕРШОКОРЕНІВ _____

У статті доводиться доцільність когнітивно-порівняльного етимологічного методу дослідження першокореня, його засади та прийоми. Розглядаються приклади застосування даного методу, виводиться поняття першокореня, трансляції його смислу та трансформації значень.

Ключові слова: першокорінь, трансляція, трансформація значення, смисл, лінгвістичний метод, когнітивний метод, етимологія.

Початок ХІХ ст. вважається часом наукового оформлення мовознавства, оскільки саме тоді у працях Ф. Боппа, Я. Грімма, Р. Раска, О. Х. Востокова застосовується новий порівняльно-історичний метод дослідження мови.

Проблема розроблення цього методу досить актуальна, їй присвячені праці Б. О. Серебренникова, Ю. С. Степанова, Л. П. Иванової, цілий ряд конференцій, організованих В. А. Глуценком, енциклопедичні видання О. О. Селіванової. З'являються нові вимоги до дисертацій щодо необхідності детального опису вже існуючих методів та розроблення власного методу. Виникла необхідність створення методу для вивчення першокоренів, які продовжують існувати у словах сучасних споріднених і неспоріднених мов.

Феномен першокореня постає як результат пізнання світу людиною в найдавніші часи. Тоді вона виокремила з хаосу вражень певні явища та предмети і дала їм назву, покладаючи в основу номінації найактуальнішу ознаку. Те, що привернуло увагу людини на «світланку» творення мови, було названо словами, які у вигляді першокоренів дійшли до наших часів, і продовжуватимуть свій шлях у майбутнє доти, доки існуватимуть мови.

Першокорінь — це первісний корінь, що його закладено в основу номінації, у внутрішню форму слова, який трансформується у своїх значеннях. Цей процес зумовлений національною та культурною специфікою мов-рецепієнтів та їхніх носіїв, і зберігає загальну семантичну вісь при трансляції первинного смислу.

Кожна галузь знання стає наукою тоді, коли формується об'єкт, предмет дослідження, створюється власна методика аналізу. Домінантною ознакою певного напрямку є власний метод. Метод у лінгвістиці — це система науково-дослідницьких прийомів, спрямованих на вивчення закономірностей виникнення, розвитку та функціонування мовних явищ ¹.

Першокорінь стає новим об'єктом дослідження, у зв'язку з чим важливого значення набуває вивчення трансляції смислу та трансформації значень, а це у свою чергу потребує розроблення нового методу.

¹ *Алефиренко Н. Ф.* Современные проблемы науки о языке.— М., 2005.— С. 314.

Загальними філософськими категоріями, які стали теоретичним обґрунтуванням методу, що використовується в нашому дослідженні, є категорії історичного та логічного, вони характеризують важливі особливості процесу розвитку, а також співвідношення між логічним розвитком думки та історією предмета, історією самого пізнавального процесу².

Аксіомою екзистенції першокореня є його розвиток, підпорядкований певній логіці. На початку процесу, на момент первинної номінації, логіка трансформацій значень ще відсутня, оскільки відсутнє вираження розвиненої структури об'єкта (першокореня). Послідовність фаз частково відображена у спробах учених знайти закономірності розвитку семантики. Процес завершується становленням певного специфічного об'єкта. Однак щодо нашого дослідження така «завершеність» у першокорені можлива лише умовно, стосовно певної мови на певному синхронному зрізі її розвитку.

«Шлях» першокореня вочевидь є нескінченним, він завершиться із припиненням існування всіх мов та всіх носіїв. У зв'язку з цим є певна розбіжність у співвідношенні категорій історичного та логічного з процесами розвитку першокореня. «В об'єкті, що досяг “готової класичної форми”, відпадає та втрачається все випадкове, що є невід'ємним від історичного процесу»³. На шляху розвитку першокореня не втрачається значущість жодної трансформації. Для першокореня життєво важливим є будь-яке семантичне забарвлення, оскільки воно може дати поштовх до формування наступних значень, що стануть актуальними в тій чи іншій мові, на тому чи іншому етапі її розвитку. Однак логічне відтворення шляху першокореня як розвинутого цілого виявляється ключем для розкриття його справжньої історії. Таким чином, філософські категорії історичного та логічного допомагають розкрити сутність процесу розвитку першокореня, цілісність якого забезпечується трансляцією смислу крізь віки та мови, а різноманітність і мінливість постає в трансформації значень на різних етапах розвитку в різних мовах.

В етимології у дослідженні першокоренів використовується система термінів, як-то: «першокорінь», «трансляція смислу», «трансформація значень», «проформа», «етимон», «фонетичний процес» та ін.

Прикладом вияву першокореня може слугувати корінь **hor-*, що, на думку О. С. Мельничука⁴, наявний у назві українського народного танцю *gopak*, а також у німецькому *hopp*. У сучасній англійській мові *hop* «стрибати» (від дангл. *hoprian*) співвідноситься з давнім північним *hoppa* «стрибати»⁵. Цей корінь є частиною складених слів, таких як, наприклад, *grasshopper* «коник» (*grass* «трава», *hop* «стрибати»), *-er* — суфікс на позначення виконавця дії).

Через когнітивно-історичну сутність першокореня необхідно розробити та застосувати когнітивно-порівняльний етимологічний метод його дослідження, у якому має бути задіяна вся сукупність лінгвістичних знань.

Насамперед зазначимо, що назва нашого методу — це наукова алюзія порівняльно-історичного методу. Порівняльно-історичний метод розвивався та вдосконалювався, він охопив, крім фонетики і морфології, також синтаксис та, що є особливо важливим для нашого дослідження, — семантику (у творах Е. Бен-

² Філософський словарь / Под ред. М. М. Розенталя, П. Ф. Юдина.— М., 1968.— С. 141.

³ Там же.— С. 142.

⁴ Етимологічний словник української мови : В 7 т. / Редкол.: О. С. Мельничук (головний ред.) та ін.— К., 1982.— Т. 1.— С. 561–562.

⁵ Collins English dictionary.—3-ed.— s.l., 1991.— P. 748.

веніста, К. Бругманна, Л. А. Булаховського, Т. В. Гамкрелідзе, Б. Дельбрюка, В. М. Жирмунського, В'яч. Вс. Іванова, А. Мейє, О. С. Мельничука, О. М. Селіщева, Б. О. Серебренникова, О. М. Трубачова). Основою етимологічної методики, на думку Ж. Ж. Варбот, є порівняльно-історичний метод дослідження різних одиниць мови, що спирається на закони та закономірності фонетичних і морфологічних змін⁶.

Як зазначає Л. П. Іванова, «кожна галузь знань стає наукою, коли виробляє власний об'єкт, метамову (систему термінів) та методи. У межах науки, що вже склалася, формуються різні напрями, головною ознакою сформованого напрямку є власний метод. Так, наприклад, першим напрямом нашої науки, що заклав засади лінгвістики, стало порівняльно-історичне мовознавство, яке виникло завдяки розробленню порівняльно-історичного методу⁷. О. О. Потебня вважав, що «думка про порівняння всіх мов є для мовознавства таким самим великим відкриттям, як ідея людства для історії»⁸.

На відміну від семасіології, що вивчає формування значення, ми приділяємо увагу також процесам трансляції смислу та трансформації значень. Функціоналізм досліджує ту чи іншу категорію, вживання та функціонування якої вивчається на всіх рівнях мови. Ми розглядатимемо лексичний рівень. Традиційна граматики насамперед займається категоріями, що оформлюють смисл. Нашим завданням є виявлення смислу та його трансляції, що є формою, а не змістом.

Ідея «шляху» першокореня, який продовжує функціонувати в сучасних споріднених і неспоріднених мовах, ґрунтується на існуванні ностратичних мов та теорії єдиного походження всіх мов В. фон Гумбольдта.

Дуже цінною спадщиною порівняльно-історичного методу є етимологічні словники. Наукова етимологія ґрунтується на фонетичних законах, що лежать в основі порівняльно-історичного методу мовознавства. Її було започатковано 1833 року працею А. Ф. Пота «Етимологічні дослідження в сфері індогерманських мов». Методи лінгвістичної географії із залученням діалектного матеріалу були розроблені Ж. Жильєроном. Зв'язок лексики з реаліями культури висвітлювався у творах В. Мейєр-Любке, В. фон Вартбурга, Г. Шухардта — учених, які належали до течії «Слова та речі». Процеси зміни значень та аналіз лексики за семантичними полями розглядалися Й. Тріром.

У ХХ ст. у працях Е. Бенвеніста, В. В. Мартинова, О. С. Мельничука, Р. О. Якобсона активізується застосування структурних принципів аналізу лексики за семантичними, кореневими, афіксальними, лексико-граматичними ознаками. Про визначну роль фонетичних законів як рушійної сили змін писали Я. Малкієл, А. Мейє, О. М. Трубачов. Взаємозв'язок історії суспільства та походження слів вивчався у творах В. І. Абаєва, Е. Бенвеніста, В'яч. Вс. Іванова, М. М. Покровського, О. М. Трубачова⁹.

Цінний матеріал, накопичений за століття етимологічних досліджень, дає вченим можливість спостерігати історію перетворень того чи іншого слова, що

⁶ Варбот Ж. Ж. Этимология // Лингвистический энциклопедический словарь.— М., 1990.— С. 696.

⁷ Іванова Л. П. Метод и смежные явления: функции, критерии разграничения // Методи лінгвістичних досліджень.— Слов'янськ, 2010.— С. 69–70.

⁸ Колесов В. В. Сравнительно-исторический метод в трудах А. А. Потебни // Наукова спадщина О. О. Потебні і сучасна філологія : Сб. науч. трудов.— К., 1985.— С. 36.

⁹ Арпанова Н. С. Этимон // Лингвистический энциклопедический словарь.— М., 1990.— С. 597.

наводиться в етимологічних словниках. Без цього було б неможливе здійснення напрямів досліджень у галузі лінгвістики, культурології, філософії, концептології. Завдяки порівнянню даних етимологічних словників нами було створено корпус із 170 першокоренів та з'ясовані шляхи трансформації їхніх значень.

Рушійною силою руху першокоренів є полісемія. Кількість першокоренів обмежена. Пошук першокоренів здійснюється в різних споріднених та неспоріднених мовах у діахронічному аспекті. Виявлення низки першокоренів відкриває первісні елементи творення світу, а саме те, чому людина насамперед дала назву та що осмислювала в навколишньому середовищі.

Смислом першокореня є інваріант, його значення в різних мовах — варіанти (у відношенні варіанта та інваріанта за В. М Солнцевим), зумовлені національною та культурною специфікою. Семантична вісь полісемії пов'язує смисл першокореня та варіанти його значень. Смисл першокореня транслюється, значення — трансформуються.

Зазначимо, що ідея трансформаційної методики належить Н. Хомському¹⁰, який утілює її на синтаксичному матеріалі. Але синтаксис підлягає формалізації значно більше, ніж семантика. У нашому дослідженні ідея трансформацій екстраполюється на трансформації значень першокореня.

Засобами, завдяки яким відбуваються трансформації значень, є метафора та метонімія. Найчастотнішим у трансформації значень першокореня є метонімічний перенос. «Метонімія — це семантичний перенос, під час якого форма мовної одиниці або оформлення категорії переноситься з одного референта на інший на основі тієї чи іншої суміжності останніх при відображенні у свідомості носія мови»¹¹. На думку О. О. Тараненка, «...коли значення тієї чи іншої одиниці можна одночасно інтерпретувати двоюко, створюється подвійний смисл тлумачення певного значення у відповідних контекстах та ситуаціях, що призводить до метонімічного переносу»¹².

Менш частотним виявляється метафоричний перенос, тобто, метафора — це семантичний перенос, під час якого форма мовної одиниці або оформлення мовної категорії переноситься з одного референта на інший на підставі тієї чи іншої подібності останніх при відображенні у свідомості носія мови¹³. Обидва види переносу являють собою асоціативні зв'язки. Як зазначив О. О. Тараненко, для здійснення процесу номінації необхідно, щоб нове певним чином було поєднане з даним¹⁴. Наприклад, у наведеній реалізації першокореня в українському слові *гопак* очевидним постає метонімічний перенос «дія» — «танок, наповнений цією дією» (стрибати — стрибок — танок стрибків — гопак).

Залучення порівняльно-історичного методу уможливило виявлення одного й того самого першокореня в неспоріднених мовах. Розглянувши теоретичне обґрунтування когнітивно-порівняльного методу, перейдемо до характеристики його прийомів і методик.

Загальнонауковими прийомами є зіставлення та порівняння. Зіставлення відповідностей дозволило простежити зв'язки слів різних мов на сучасному етапі їхнього розвитку, що не фіксуються в етимологічних словниках.

¹⁰ Хомский Н. Синтаксические структуры // Новое в лингвистике.— М., 1962.— Вып. 2.— С. 412–526.

¹¹ Тараненко А. А. Языковая семантика в её динамических аспектах.— К., 1989.— С. 9.

¹² Там же.— С. 9.

¹³ Там же.— С. 108.

¹⁴ Там же.— С. 43.

Виходячи з природи першокореня, його вияву в різних мовах, у тому числі неспоріднених, варто було б, на наш погляд, говорити про зіставлення, а не порівняння, оскільки зіставний метод ґрунтується на порівнянні відповідних явищ різних мов незалежно від їхнього походження з тієї чи іншої сім'ї. Однак у нашому дослідженні порівнюються не мови або окремі явища, а вивчається конкретний вияв певного давнього кореня, що в трансформації своїх значень дійшов до наших днів. Принцип ретрогностики порівняльно-історичного методу дозволив ученим змодельювати форми прамови, у процесі виведення яких проводилася реконструкція. Для нашого дослідження праформа, яку було виведено шляхом реконструкції, є готовим матеріалом, поданим в етимологічних словниках, метою ж дослідження є виявлення першокоренів, що продовжують своє життя в сучасних мовах, зокрема неспоріднених. Першокорінь — єдиний у своїй сутності, і тому його вияви — трансформації значень — не є явищами різного підпорядкування. Отже, доцільно вести мову саме про порівняння, а не зіставлення, оскільки порівняння — це калька з лат. *cum* «з» та *par* «рівний, одного рівня», як термін вона стала позначати поняття рівності або нерівності, більшого чи меншого ступеня якості. У нашому дослідженні розглядаємо зміни першокореня в різних мовах, його відповідність та віддаленість від початкового смислу, те, як саме праформа реалізувалася у словах сучасних мов, у тому числі неспоріднених (російській, українській, італійській, англійській, іспанській, турецькій, арабській, грецькій, кечуа).

При використанні етимологічних словників можливе поглиблення лінгвістичного пошуку підстав переосмислення того чи іншого першокореня носіями різних мовних культур у когнітивному аспекті.

Когнітивно-порівняльний етимологічний метод вивчення першокореня включає в себе систему науково-дослідницьких прийомів. Для пошуку першокореня необхідно виявити значення, що трансформувалися на синхронічному рівні мов, пройти «зворотний шлях» метонімічних та метафоричних переносів, які привели до їхнього утворення. Далі — за допомогою зіставлення даних етимологічних словників різних мов з'ясувати праформу, що збігається у всіх словниках як первісна. Вона й буде письмово зафіксованою умовною транскрипцією першокореня. У подібному пошуку необхідно зіставити дані різних етимологічних словників як однієї і тієї самої мови, так і різних мов. Це дозволить уникнути помилкових висновків, зумовленим збігом транскрипцій. Такі збіги можливі, оскільки першокорінь сягає глибокої давнини, жодний першокорінь не є мертвим, він живе та з'ясовується в похідних від нього словах у різних мовах.

Предметом дослідження є першокорінь, тому перший етап — це його виявлення у словникових статтях етимологічного словника досліджуваної базової мови. Наявність першокореня припускається гіпотетично, оскільки об'єктивні критерії того, як «помітити» першокорінь, відсутні. Слово, у якому припускається наявність першокореня, перевіряється за етимологічними словникам даної мови, а також за іншими, у тому числі неспоріднених мов. Порівняння словникових статей етимологічних словників має дві мети: підтвердити, що слова, про які йдеться, є спорідненими, та що наведені проформи, або початкові корені, є істинними. Якщо етимологічні словники різних, у тому числі неспоріднених, мов наводять одну й ту саму праформу — вона є істинною. Істинна праформа, «архетип» з позначкою «*» за А. Шлейхером, являє собою умовну фіксацію кореня прамови — першокореня. Аксіомою порівняльно-історичного мовознав-

ства є визнання того, що матеріальна спорідненість мов — це результат їхнього спільного походження.

Смисл першокореня — це те, що без змін транслюється в різних мовах у діахронічному аспекті та підтримує вісь полісемії.

Значення — це вияв трансляції смислу в певній мові на певному етапі її розвитку, закріпленій у конкретному слові даної мови. Значень багато, оскільки численними є мови та їхні синхронні зрізи.

Після встановлення праформи та «шляху» першокореня в різних мовах перед дослідником постає завдання позначити смисл, що транслюється, за допомогою слова своєї мови. Виявлення першокореня — це складний етап реалізації когнітивно-порівняльного етимологічного методу дослідження першокореня. Він передбачає: 1) гіпотетичне припущення імпліцитного вияву першокореня у словниковій статті етимологічного словника досліджуваної мови; 2) підтвердження або спростування гіпотези за допомогою порівняння даних етимологічних словників досліджуваної мови та інших мов, зокрема неспоріднених; 3) вербалізація смислу, що транслюється; 4) наведення низки трансформацій значень (надати повний список трансформацій значень неможливо, оскільки мови постійно розвиваються, а також не всі значення фіксуються на тому чи іншому етапі розвитку певної мови); 5) визначення метонімічних та метафоричних переносів трансформації значень.

Когнітивно-порівняльний етимологічний метод дослідження першокореня має підтвердити нашу гіпотезу про те, що: 1) у свідомості носіїв споріднених та неспоріднених мов існують першокорені, що осмислюються по-різному через національно-культурну специфіку тієї чи іншої мови, в якій функціонує виявлений першокорінь; 2) з'ясування першокореня можливе при зіставленні даних етимологічних словників різних мов, що пояснюють походження того чи іншого слова; 3) потрапляючи з однієї мови в іншу, а саме з однієї колективної мовної свідомості в іншу, першокорінь набуває значень та природжень значень, які змінюють те чи інше слово, що приводить у певних випадках до енантіосемії; 4) варіації значень одного й того самого кореня в різних мовах є результатом дії полісемії, на розвиток якої впливає колективна мовна свідомість носіїв мови; 5) існує певний, небезкінечний, однак такий, що його неможливо виявити повністю, набір першокоренів, від яких у різних мовах були утворені різні слова.

Наведемо приклад аналізу трансляції смислу та трансформації значень першокореня рос. слова *кормить* за допомогою розробленого нами методу.

Кормить, корм — загальнослов'янський корінь, який має відповідники в індоєвропейських мовах, пор.: ірл. *cuirn* «пиво», лат. *cremor* «густий сік», галл. *koarmi* «вид пива»; цей корінь наявний і в слові *скоромный*¹⁵.

Вочевидь спорідненим із зазначеним першокоренем є й сучасне англійське *cream* «вершки», «крем», що сягає дфр. *creme*, куди воно прийшло з пізньої латини — *crātum* із тим самим значенням. Це слово кельтське за походженням, на нього вплинуло церковне лат. *chrisma*, яке є спорідненим з *chrism* — суміш мастил, що використовується під час сакральних дій у грецькій православній та римській католицькій церквах. Воно сягає староангл. *crisma*, до якої прийшло із середньовічної латини від гр. *χρίσμα*¹⁶.

¹⁵ Етимологічний словник української мови.— Т. 1.— С. 28; Фасмер М. Этимологический словарь русского языка.— М., 1986.— Т. 2.— С. 329; Шанский Н. М. и др. Краткий этимологический словарь русского языка.— М., 1975.— С. 212.

¹⁶ Collins English dictionary.— P. 288, 373.

У сучасній італійській мові функціонує слово *crema* «крем», що сягає фр. *crème*, утвореного від пізнього латинського слова *crata* галльського походження. Воно співвідносне з гр. $\chi\rho\iota\mu\alpha$ із значенням «мастило для змащування»¹⁷. Від зазначеного гр. $\chi\rho\iota\mu\alpha$ індоевропейського походження виводиться сучасне іт. *crecima* «конфірмація», «миропомазання», «освячення». Паралельною формою до *crecima* в італійській мові постає слово *crisma* «освячене мастило». Це слово фіксується в середньовічній латині. У X ст. воно означало ліки, без церковної конотації¹⁸.

У сучасній арабській мові слово *крем* функціонує у схожому фонетичному вигляді *كريمة* (*krīma*) та є запозиченням. У турецькій слово *krem* позначає крем косметичний, а *krema* — продукт харчування, воно прийшло в турецьку з французької, де також має кельтське походження¹⁹. Отже, спостерігається спільне кельтське джерело запозичення.

На підставі значення «живити, годувати» можна припустити спорідненість із зазначеним коренем італійського слова *cereale* «злак», «зернові», що у формі множини сягає лат. *cerealis* від імені богині Церери, яка навчила людей вирощувати та обробляти пшеницю.

Ім'я Церера походить від лат. *Ceres*, що сягає кореня **cerus* < **kere-* з первинним значенням «створювати», а потім — «живити, годувати»²⁰. На зв'язок імені богині Церери з праіталійським **keres-* вказує також О. С. Мельничук. Учений зближує корені слів укр. *корм* та ірл. *coirm*, *cuirm* «пиво»²¹.

Т. В. Гамкрелідзе та В. В. Іванов наводять корінь *k[h]g-em-* із значенням їжі, приготованої на вогні, що простежується у дінд. *kaṅam-bhṅ* «каша з ячменю», лат. *cremor* «слизький густий сік», дірл. *coirm*, *cuirm* «пиво», рос. *корм*²². Від кореня **kere-* походять також *креатив*, *креативний*, сучасне англ. *creative*²³. Лат. *creāre* сягає кореня **kege-*, від якого походить споріднене з *creāre* латинське слово *crescere* — «рости», що, у свою чергу, дало ісп. *criollo* — «служник, який виріс у домі господарів»²⁴; у турецькій запозичене *kreş* позначає ясла, садочок, «місце, де зростають діти», що також зберегло семантику «рости».

В. Г. Складенко пов'язує корінь лат. *creāre* з тим коренем, що міститься в слові *краса*, *воскресіння* (природи, а також у релігійному переосмисленні): «Характерно, що воскресіння Христове також припадає на час оживання природи, на весну»²⁵. Сакральний контекст воскресіння відповідає церковній конотації грецького $\chi\rho\iota\mu\alpha$, з яким також пов'язане ім'я Христа як «Помазаного».

Зазначимо, що у трансформації значень важливу роль відіграє закладений у першокорені смисл. Він повертає або наближає нові трансформації до первісної семи. Відбувається повернення як до значень, так і до асоціацій, уже наявних у свідомості носіїв різних мов. Це явище стосується різних коренів, що позначають одне й те саме або схоже явище. Наприклад, архетипове уявлення про зв'язок тіла людини з землею спостерігається в латинському слові *homo* «люди-

¹⁷ Dizionario etimologico / Red. D. Meldi.— Trento, 2005.— P. 272.

¹⁸ Ibid.— P. 273, 274.

¹⁹ Етимологічний словник турецької мови.— <http://www.nisanyansozluk.com>.

²⁰ Dizionario etimologico.— P. 207.

²¹ Етимологічний словник української мови : У 7 т.— К., 1989.— Т. 3.— С. 28.

²² Гамкрелідзе Т. В., Іванов В. В. Индоевропейский язык и индоевропейцы.— Тбилиси., 1984.— Т. 2.— С. 703.

²³ Collins English dictionary.— P. 373.

²⁴ Dizionario etimologico.— P. 271; Breve diccionario etimológico de la lengua castellana / Joan Coromines.— Madrid., 2010.— P. 157.

²⁵ Складенко В. Г. Етимологічні розвідки. 6 // Мовознавство.— 1997.— № 5–4.— С. 15.

на», що, на думку Варрона, походить від *humus* «земля» із семантикою земної істоти на противагу небесній, божественній²⁶. На семітському ґрунті від цього кореня (adm) утворилися слова із значенням «земля» та «людина». *Адам* було переосмислене як власне ім'я біблійного персонажа, воно функціонує в сучасній турецькій — *adam* «людина», «чоловік» та арабській — آدم (Адам) мовах. Ім'я *Адам* походить від єврейського אדם, що має значення «людина»²⁷. Наведені приклади свідчать, що за наявності зовсім різних коренів спостерігаються аналогічні та навіть ідентичні принципи встановлення зв'язків між об'єктами номінації (земля — людина).

Таким чином, першокорінь *kt- трансліює смисл «харчувати, насичувати». З двох дій — «годувати» та «мастити» простішою уявляється «мастити». Тому, очевидно, у цьому випадку першим відбувся метонімічний перенос за моделлю «дія — її результат», завдяки якому сформувалися значення «годувати», а також «ростити» та «творити». На підставі метонімічного перенесення «годувати — продукт харчування» утворилося значення «пиво», «олія (мастило)», «сік», а також «зерно». Далі метонімія «речовина — обставини її використання» надала мастилу церковної конотації. Отже, мастило (олія), що використовується у церкві, набуло сакрального значення, а слово *crisma* від позначення речовини було перенесено на назву обряду, під час якого воно використовувалося — конфірмація, миропомазання, освячення. Подібне перенесення назви предмета на культ, що з ним пов'язаний, простежується в утворенні імені богині Церери та її осмисленні як культурного героя, що навчила людей вирощувати зерно.

Отже, смислом першокореня є інваріант, його значення в різних мовах — варіанти, зумовлені національно-культурною специфікою. Ланкою, що пов'язує першокорінь із варіантами його значень, є загальна семантична вісь полісемії. Кількість першокоренів обмежена. Їх слід шукати в діахронному аспекті, у різних споріднених та неспоріднених мовах. Виявлення першокоренів дасть змогу зрозуміти, що саме людина насамперед називала та усвідомлювала. Вирішити це завдання можна завдяки застосуванню когнітивно-порівняльного етимологічного методу.

U. A. KARPENKO

THE COGNITIVE-COMPARATIVE VIEW AT ETYMOLOGY OF THE PRIMARY ROOT'S REFLECTION

The article deals with etymology and primary roots. For their studying is introduced cognitive-comparative etymology method.

The research is dedicated to the exploration of the ancient roots, that came to the modern language from the most ancient times. They continue to exist and produce new words in different languages. In this research are investigated the words from Ukrainian, Russian, Italian, English, Spanish, Arab, Turkish, Greek and Quechua languages. These languages form a background for finding out primary roots, because the root is ancient one if it is not loaned and exists in different non related languages.

The primary root is the sound entity that forms the basis of nomination, it conserves the general semantics axis during translation of it's sense. The meanings of a primary root are transformed by polysemy and while forming the words, reflect national and cultural particulars of the language, where they are realized. The quantity of primary roots is not infinite, they can be find out in different languages. Having find out a certain number of primary roots, it's possible to disclose a secret of the

²⁶ Dizionario etimologico... — P. 1031.

²⁷ Ibid.— P. 1087.

most important elements of the world, that first of all attracted human's attention and made him to give the nomination to the essential surrounding him phenomenon.

The key idea of philosophic consideration of the primary root, its sense translation and meaning transformations, is development. Sense is interpreted as a signing of an ancient object, it is translated into different languages at their different synchronic levels, that isn't caused by loan, but by it's ancient origin.

The meaning is an understanding of any object's different aspects, fixed in the certain language on it's concrete development phase. As for the meanings, step transformation with the aid of metonymy and (less) of metaphor it's natural to them.

For primary root's verifying and studying cognitive-comparative etymology method is worked out. This research method is considered comparative, because different language data are compared, etymology, because of the usage of etymology dictionaries for primary root's verifying, cognitive, because of studying of primary roots' specify perception in different cultures.

The example of application of cognitive-comparative etymology method of the primary root's studying is given in the article. There is introduced the concept of primary root with it's translation of sense and transformation of meanings.

Key words: primary root, translation, transformation, sense, meaning, method, cognitive, etymology.